

LES GOLFES

ELS ARLEQUINS I EL CARNAVAL DE CANILLO

Imatge extreta del llibre *Andorra : festes tradicionals*, 1999. (Fons Biblioteca Nacional)

Els arlequins de Canillo són una de les tradicions més antigues que es recorden a la parròquia de Canillo per les festes de Carnaval, i que es perpetua encara avui en dia en el jovent de la parròquia.

Però si en l'actualitat els arlequins formen part del folklore canillenc, animant el ball i el concurs de disfresses i passejant pels pobles i els carrers de la parròquia, antigament les seves funcions anaven més lluny i durant uns quants dies esdevenien els autèntics amos i policies de la parròquia.

L'ORIGEN DELS ARLEQUINS

L'origen dels arlequins de Canillo és desconegut, tot i que per la comparació amb la tradició francesa, podria ser que aquest costum procedís de França,

ateses les estretes relacions de la població de Canillo amb aquest país. Molts joves de la parròquia emigraven a França per anar a treballar i potser és per aquest motiu que Canillo és l'única parròquia d'Andorra en què se celebrava aquesta tradició.

Gairebé a cada casa hi havia un arlequí, fet per les dones de la casa, que portaven els homes (joves i casats) per les festes de Carnaval.

**A L'ESQUENA S'HI SOLIA COSIR L'ANY
I ALGUNS ENCARA RECORDEN
HAVER VIST ARLEQUINS MARCATS
AMB L'ANY 1600**

L'HÀBIT D'ARLEQUI

L'hàbit dels arlequins era fet sobre la base d'un vestit blanc amb caputxa, compost per uns calçotets llargs i una samarreta amb mànigues, sobre les quals es cosien peces de franel·la de colors llampants i de totes les formes (peixos, estrelles, llunes, triangles, rodones, etc.).

A les mànigues de la samarreta i a les cames s'hi cosien, de dalt a baix, unes coscolles de bronze de diverses mides que dringaven i produïen un soroll agut amb el moviment del cos. A l'esquena s'hi solia cosir l'any i alguns encara recorden haver vist arlequins marcats amb l'any 1600. A la punta de la caputxa hi havia una cua amb vetes de colors que s'unien en un floc i una coscolleta petita. Alguns també es posaven un cinturó cosit de coscolles.

A la mà hi duïen un fuet o surriaca, fet amb un mànec curt i tires de cuir, i al cap del fuet, quatre o cinc boles de roba de colors que feien un soroll fort quan es feien espetegar.

Per amagar la cara, els arlequins portaven una careta de tela groga que aprofitaven del torn de passar farina i més endavant era feta amb tela metàl·lica. Al voltant de la careta hi havia un ribet amb una veta de ferro recoberta amb roba per no fer mal a la cara. Sobre aquesta tela s'hi pintaven les celles, els ulls i el nas de negre, i els llavis de vermell; a les galtes també s'hi pintaven dos punts vermells.

LES ACTIVITATS DELS ARLEQUINS

El primer acte que els arlequins feien era pels *Encants de Sant Antoni* (el 17 de gener). Durant la subhasta dels encants, que es feia a la porta de la rectoria, sortien del cap del carrer fent espetegar els fuets i simulaven que agafaven les coses que se subhastaven, i així animaven aquesta festa.

**DILLUNS DE CARNAVAL AL MATÍ,
ELS ARLEQUINS ANAVEN PER LES CASES A ROBAR
LES OLLES DE CALDO A LES CUINES
QUAN LA MESTRESSA NO HO VEIA**

Però el protagonisme principal dels arlequins era durant el Carnaval. Els arlequins eren com els policies de la parròquia i feien complir un cert ordre. Per exemple, durant els tres dies de Carnaval no es podia treballar, i si algú ho feia, els arlequins l'agafaven i el portaven a la plaça del poble, on li feien pagar el beure. Tampoc no es podia jugar a cartes als cafès i

“Els arlequins de Canillo” imatge extreta d'*Arrels andorranes, V, Fires i Festes*. (Fons Biblioteca Nacional)

si els arlequins agafaven algú jugant a cartes, li emmascaraven la cara amb el rascaldí de les cassoles que portaven. I també es prohibia portar esclops i als que en duïen, els arlequins els omplien d'aigua.

Els arlequins passaven per les cases de bon matí a buscar els joves; si algun jove encara era al llit, l'en treïen i l'empaitaven pels carrers. S'explica que al Pui de Canillo havien tret algun jove embolicat amb el matalàs!

A les tardes i a les nits, anaven al ball i feien sortir a ballar totes les dones, solteres i casades. Un cant típic era:

*Les noies de Canillo són poques però ballen bé,
Però tenen la panxa arrugada
com la manxa d'un farrer*

Els diumenges ja sortien els primers arlequins i les primeres disfresses; de tota persona disfressada se'n deia “marmota”.

Dilluns de Carnaval al matí, els arlequins anaven per les cases a robar les olles de caldo a les cuines quan la mestressa no ho veia i després se'l bevien i es menjaven la carn a la plaça i als carrers. Les mestresses

de casa havien de vigilar l'olla per impedir que els arlequins se n'apropriessin ja que no tenien cap més menjar preparat.

A la tarda, es feia la representació dels contrabandistes. Alguns joves es disfressaven de contrabandistes, portaven un fardo a l'esquena i se n'anaven a voltar pel poble. Els arlequins, simulant els policies, els perseguïen fins a agafar-los i després els jutjaven a la plaça.

El dimarts es feia la representació de l'óssa.¹ Es vestia un jove amb un sac ensacat de palla i a l'esquena se li col·locava un bot de vi botit d'aire. I els arlequins li picaven garrotades a l'esquena amb bastons i feien espetegar el bot de vi, que produïa un soroll fort, fins que simulant uns trets, la feien caure morta a terra.

El dimecres de cendra els arlequins jutjaven el Carnaval, i durant el judici cantaven:

*Home de palla les puces t'han mort
Maleïdes les puces que piquen tan fort*

S'explica que hi havia joves que es posaven l'arlequí el diumenge i no se'l treien fins al dimecres!

Carnaval de Canillo davant Cal Tarrado. (Arxiu Casa Gabatxó)

LA TRADICIÓ MÉS RECENT DELS ARLEQUINS

Els anys seixanta els arlequins de Canillo van començar a sortir a les altres parròquies promocionats per l'Esteve Albert.

Més tard, cada parròquia feia una carrossa i s'ajuntaven totes per resseguir les parròquies, i també la dels arlequins de Canillo. Un any, però, un malaurat accident a Sant Julià va posar fi a aquest costum.

En l'actualitat, els joves de Canillo encara enfilen els arlequins per animar les festes de Carnaval i amb les carrosses del Comú es passen pel poble, per la Ribera (els pobles de Canillo entre Sant Joan de Caselles i el Tarter) i Soldeu, on són rebuts per les cases i convidats a coca i moscatell. El circuit sol començar per la Ribera, i va cap a cal Soldevila i cal Marticella dels Plans, a cal Pirot de Ransol, a cal Batista de l'Aldosa, i a cal Canaro de Soldeu, etc. A Canillo, és costum d'anar a beure a cal Martí i es canten cançons com:

*No en volem cap que no sigui borratxo,
No en volem cap que no sigui ben gat,
Volem, volem, volem, que sigui de Canillo,
Volem, volem, volem, que sigui "ambiental".*

No vull acabar sense agrair els comentaris i les anècdotes explicades pel Pere Torres de cal Toni del Forn, per l'Antoni Torres de cal Roc (pare i fill), pel Josep Torres de cal Toni del Forn, pel Pere Camp de cal l'Agustí, per l'Antoni Rossell de cal Tonet de Pellisser, pel Climent Palmitjavila de cal Som, pel Josep Casal de cal Gabatxó, per la Carme Torres de cal Roc, i per la Denisa Font de cal Puigcernal, sense l'aportació dels quals no s'hauria pogut transcriure aquesta breu explicació de la tradició dels arlequins de Canillo; testimonis, tots ells, amb els seus relats a les tardes a la granja del Jimmy, que fan reviure l'esperit de les tradicions i la forma de viure d'una Andorra que només resta a la memòria d'uns quants i que delecten els que no hem tingut la sort de conèixer-les.

Jordi Alcobé
Economista i investigador

¹ Actualment, la representació de l'óssa es fa a Encamp arran de la iniciativa del Rossend Marsol, Sícoris, a partir dels anys seixanta, que va instaurar aquesta tradició com a promoció del turisme.

LES FALLES D'ANDORRA, UN REFERENT FOLKLÒRIC PERDUT I RECUPERAT

Fotografies: Salvador Brasó

LA NIT DE SANT JOAN

A Andorra, les falles eren una peça més de la nit de Sant Joan, la santificació o cristianització del solstici d'estiu, celebrada en molts llocs amb l'element del foc. Durant el solstici d'estiu, el sol pren la seva posició més alta en el firmament; també es correspon amb el moment de l'any en què el dia és més llarg i la nit, més curta. Les fogueres han estat sempre un element essencial en aquesta nit i Andorra no en podia ser una excepció.

El foc és un element purificador, tot ho crema, i en aquesta època de l'any, en moltes contrades, els arbres i els conreus estaven preparats per donar els seus fruits. L'època de la sega comença a la plana pels volts de Sant Joan.

Sense voler especificar gaire les seves connotacions, el solstici d'estiu simbolitza la plenitud de la vida, exemplificada amb la situació de l'astre rei i de l'escurçament de la nit. El foc també podria simbolitzar una manera de ritualitzar aquesta plenitud, com una *acció de gràcies*, com una purificació cap a l'abundància, cap als fruits que ens dona la terra.

D'altra banda, saltar damunt la foguera, quan aquesta ja decau i les brases encara són intenses, no deixa de ser una altra ritualització de la nit del solstici d'estiu, en aquest cas podria ser una mena de ritus de pas.

Però el foc no només el trobem al calendari de les tradicions andorranes; durant el solstici d'estiu, en la seva antitesi, gairebé coincidint amb el solstici d'hivern, també era costum d'encendre focs. Càndid Riba ho esmenta a l'*Anuari guia turístic i comercial d'Andorra*,¹ en un article que també és referenciat al *Calendari de festes i tradicions*, de l'Assessoria Pedagògica.² Segons Riba: "a Sant Julià s'encenien vuit dies abans de la festa focs pels carrers. A Andorra la Vella es feia solament a la nit de Nadal, en sortint de la missa del Gall." I encara una altra tradició andorrana té com a protagonista el foc, la crema del mai, la qual tenia lloc a la cua del mes de gener.³

QUÈ SÓN LES FALLES?

Un dels elements més típics i populars de la posobra de Sant Joan d'Andorra són les falles. Però sota aquest mot i denominació, *falla*, s'hi barregen diferents significats, tots en diversos llocs on es parla català. Vegem-ho.

Manel Riera ens defineix la *falla*, a la seva obra *La llengua catalana a Andorra. Estudi dialectològic dels seus parlars rurals*, com "un llarg bastó amb escorces d'àlber⁴ en un extrem, que porten encesa els fallaires mentre es fa el foc en la posobra de Sant Joan".

¹ RIBA, Càndid, *Festes típiques d'Andorra a l'Anuari guia turístic i comercial d'Andorra, Volum I*. Andorra la Vella: Publicitat Andogràfica, 1968

² *Calendari de festes i tradicions*, Andorra la Vella: Assessoria Pedagògica de la Conselleria d'Educació i Cultura, 1983, pàg. 26.

³ A Canillo encara se celebra.

⁴ Es refereix a l'àlber, beç a Andorra i bedoll a d'altres llocs del domini lingüístic català.